

Obklopená věda... Čím?

Téma věda versus nevěda – s důrazem na onu spojku mezi oběma protipóly – se stále vrací. Lépe řečeno: je kontinuální s periodickým vzduchutím v mezních konfrontacích. Po r. 1989 jsme byli svědky masového šíření nejroztodivnějších věrouk, mystérií, magie, okultismu, pověrčivosti a eklektického ideologizování.

Typická reakce na duchovní vakuum v náhle nabyté svobodě a na návyk něčemu věřit, přičemž pojednou neexistuje vodítko (předtím i s náhubkem), čemu věřit. Samotný přívlastek vědecký byl zprofanován érou socialistického budování komunismu z nadužívání a zneužívání toho slova. Zmatení pojmů a hodnot se promítlo do umělých dilemat lidí, např. mezi křesťanskou vírou a přírodními vědami, do nepochopení ustálené role a mechanismů fungování těchto vzájemně si jinak nepřekážejících sfér působnosti lidské mysli. Zažil jsem, zvláště v 90. letech, nespočet vášnivých disputací mezi znovuzrozenými stoupenci různých denominací a sekt a mezi nastávajícími výzkumníky při hledání interpretace pozorovaných přírodních objektů a procesů. Někdy to při přesvědčování zabíhalo do nebezpečných poloh hazardování se zdravím či životem.

V tématu vztahu a koexistence odlišných duchovních sfér si netroufám suplovat povolanější vykladače, třeba dr. J. Grygara nebo prof. T. Halíka. I když se nechci pouštět do hloubek v posuzování stavu dnes, přece jen vnímám řadu podnětů, které cosi signalizují. Jedním z nich byl např. e-mail, který se ke mně zprostředkovaně dostal a byl míněn přímo na mou adresu coby odpovědného statutárního zástupce, jenž po příslušné funkční období spravuje jednu přírodovědeckou fakultu. Autor napsal, že „měl možnost několikrát fakultu navštívit a tak ji trochu poznat zevnitř.“ Píše dále, že „právě toto místo, vedle Akademie věd, je baštou evolucionismu u nás. Navíc, jakožto vzdělávací instituce je líhní a výchovným ústavem darwinistů – zastánců a šířitelů obecného poznatku, který říká, že všechno, co dnes kolem sebe vidíme, ať už jde o organismy vyšší nebo nižší, vysoce vyvinuté nebo primitivní, je produktem skoro čtyři miliardy let trvající biologické evoluce.“ Následkem tohoto faktu ho přepadá údiv nad tím, jak mohu „šéfovat“ takové instituci. Dovysvětlení pro ty, kteří možná nechápu rozladění pisatele, je hodnotově ventilovaný rozpor vyznávaný částí věřících, že teorie adaptivních/speciálních mechanismů a dlouhodobého vývoje organismů je v příkrém rozporu s biblickým učením a že je hlavním zdrojem veškeré nemravnosti pozemského světa. Spíš než možný průběh do polohy sociálního darwinismu v chování vědců je to ve

větší míře absence sociální inteligence, zejména v současné společnosti orientované na vybičovaný výkon, kdy se stále zvětšuje podíl tzv. „singles“ v odvětvích preferujících obětování např. rodiny nebo jiných sociálních vazeb na oltář špičkovosti. V tom je trend – nejen ve vědě – hrozivý, protože jemnější manažerské dovednosti do člověka stěžejí nalijí jednorázové kurzy, chybí-li obecná lidská zkušenost neupřednostňující narcismus na úkor úspěchu většího celku. Bezskrupulózní návyky pokrouží i demokratické mechanismy v karikovaný účelový nástroj dosažení „svého“. Zpět k fundamentalistickým postojům: Absolutizace „bohem inspirovaného slova“ a to, co Nový zákon popisuje jako „zákonictví“ (lpění na kánonických formalizacích) je ovšem celosvětově běžnou a hojně rozšířenou záležitostí, s kterou je věda odjakživa nějakým způsobem konfrontována. Např. americký vědecký časopis *BioScience* často publikuje polemické sloupky na téma evoluce ve školních osnovách versus snahy zakázat takovou výuku a přitvrdit náboženskou výchovu (intenzita tlaků závisí na tom či onom americkém státě). Tohle názorové pnutí je věcí běžnou, regionálně se liší proporci stoupců a při regulérně a kultivovaně vedené diskusi je katarzí při hledání míry ve spravování společenského provozu.

Jestliže se pokusy o nápravu někdejšího stylu organizování, hodnocení a aplikování dlouhodobě podfinancované vědy a univerzitní výuky odehrávají na pozadí ne zrovna přející a ovšemže nerozhodující lidové tóniny, pak tomu nepřidává ani přízvukování silných negativních soudů z míst nejvyšší politiky. Je na místě být ve střehu (vzpomeňme tažení proti mendelismu-morganismu v 50. letech 20. stol., sovětský lisenkismus apod.). I dnes je potenciální prezidentský kandidát jinak se všemi adekvátními atributy vyšachován z faktické kandidatury, když některé z parlamentních stran vadí, že je genetik. V zúženém hrdle vlastní volby pak o tragikomicky získaný hlas v kontextu geniálně obstruující KSČM zvítězí staronový kandidát s proslulým zásadním názorem na vědecká témata, která pokládá za smyšlenky, s cílem badatelů dostat se k penězům na řešení neexistujících problémů. Příkladů z oblasti biologie a ekologie v médiích zaznělo už tolik, že bohužel až zevšedněly (*Hospodářské noviny* 9. 2. 2007:

„Neexistuje dost empirických důkazů a vlastníma očima viděných skutečností, že člověk planetu ničí a škodí sám sobě?“ – „To je takový nesmysl, že snad větší jsem ještě neslyšel.“ – „Nevěříte, že si ničíme svoji planetu?“ – „Žádné ničení planety nevidím, nikdy v životě jsem neviděl a nemyslím, že nějaký vážný a rozumný člověk by to mohl říci.“). Výroky typu „ledovce tají jen ve filmech pana Al Gorea“ nebo „biodiverzita neklesá, ale stoupá“ nám už možná nestojí za to komentovat, potíž je v tom, že účelové matení se stalo normou. Od shovívavosti vůči popíračství přírodovědeckých poznatků prošlých před zveřejněním sítím standardizovaného recenzního procesu je jen krůček k tolerování hlavního, politizujícího obsahu sdělení – to denuncuje netradiční demokratickou opozici s novým věcným ideovým záze-
mím („...environmentalismus není nic jiného než novodobá inkarnace tradičního levičáctví“ je jedna z mnohých variací v knize *Modrá, nikoli zelená planeta*, *Dokořán 2007*, kde si dal autor práci s vyhledáváním pramenů, jež v jiných historických kontextech – 30., 60. nebo 70. let 20. stol. mají dokládat buď extrémně levicové kořeny, nebo zase extrémně pravicové – s odkazem na „zelené křídlo“ německého nacionálního socialismu). Zpolitizování původně odborné debaty tu jde tak daleko, že neodpovědný signál vyslaný s knihou široce propagovaným nařčením z totalitarismu je bezprostředně poté přijat českými „republikány“ jako pobídka k neonacistické demonstraci proti „totalitě zelených“ (září 2007), tedy proti demokratické složce popřevratového spektra v politice. Jako člověk celoživotně působící v oboru ekologie s příslušným myšlenkovým zázemím se stejně jako řada kolegů musím ohradit proti tomu, že bych se kdy cítil být jen nepatrně spjat s kořeny v ideologii komunismu či fašismu.

Když jsem psal o odkazu T. G. Masaryka pro vzdělanost a vědu k 70. výročí jeho úmrtí (*Živa*, 2007, 5: LXV–LXVI), postava našeho prvního prezidenta mě vedla k poslední větě, že „postoje k vzdělanosti a poznání by měly být jedním ze základních kritérií pro výběr hlavy státu“. V r. 2008 nebyly. A tak si možná i další desítky nových profesorů při přejímání jmenovacího dekretu z rukou prezidenta republiky vyslechnou řečnickou otázku: zda neprodukujeme příliš mnoho profesorů. Zajisté, západní standardy v udělování titulu za stejných kritérií napříč spektrem vysokých škol bychom uvítali – nastavení podmínek je však věcí zákonodárných orgánů. Profesorský titul je přenosný – i ze školy, která titulované produkuje jako na běžícím pásu – na školu, která si nepřímou ztěžuje akreditování nebo financování vysokou laťkou jmenovacího řízení. Nestandardnost získání některých profesorských hodností ostatně kritizovala řada kvalifikovaných lidí z různých oborů (např. J. Spížek v *Hospodářských novinách* 8.–10. 2. 2008: I Havel má více citací než Klaus). Někde jsem zaznamenal výrok: Jsou státy, kde se ministerští předsedové stávají profesory, a jsou státy, kde se profesori stávají ministerskými předsedy. Nezáleží na tom, kdo to řekl, ale sami vidíme, jaký je ve výsledku rozdíl. Kdo chce, může se situaci po

budoucích pět let alespoň vnitřně přizpůsobit akceptováním přístupu, který se nosí: „Dotyčného na Hradě nevidím, nikdy v životě jsem neviděl a nemyslím, že nějaký vážný a rozumný člověk by to mohl říci.“ Tím bychom mohli reflexi stavu společnosti 18 let po sametovém pozdvižení skončit.

Na straně státní exekutivy přes mystérióznost celkových nikoli optimálních podmínek pro vědu a výzkum stojí za pozornost kontrastující pragmatický trend v přípravě reformy hodnocení a financování vědy. Rozevírání nůžek mezi oběma póly černobílého vidění naší sféry kreativity může být ještě zajímavé (doufejme, že

ne pro část oborů zničující; naproti tomu lze zajisté kvitovat odvahu vládních návrhů v diverzifikaci vysokých škol na výzkumné, vzdělávací a profesně orientované).

Do zástupu paranormálů, kartářek, ufo-logů, prezidentátorů, psychotroniků, bludnobaľvanů, jasnovidných léčitelů... se zařadili televizní „detektoři“ poznávací alternativy. Na zákrok Českého klubu skeptiků Sisyfos u vedení vysílacího média byl pořad Detektor – bavící lidi napoprvé tajemnými piktogramy v obilí – zastaven. Ze strany ortodoxní vědy mu v očích konzumentů byla propůjčena mučednická svatozář a síla „neotřelých cest k poznání“ zase o kousek narostla.

K tomu komplementárně pasuje pokrok v přípravě reformních materiálů na poli vědy, výzkumu a vysokoškolské výchovy, soudě podle bleskurychlých zákonných časoušek k připomínkování stastránkových konceptů. Slovo excellence omamuje, i po dešifrování významu nad finančním návrhem pětiletky: za méně peněz více muziky. Čeká nás doba obrození útlumových a progresivních směrů? Jako by zavnulo mládí ztracené na přelomu 70. a 80. let. Jen kritéria k tomu vedoucí budou up to date. Do sebe zakleslí: Pragmatismus a Iracionalita našťestí jako vždy v historii nechávají mezi svými chrániči mezírku na průlez – i jimi obklopená věda má stále šanci.